

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/178732,Ewa-Kowalska-Pamieci-ofiar-deportacji-z-Kresow-Wschodnich-I-RP-1940-1941.html>
26.02.2026, 15:55

Ewa Kowalska: Pamięci ofiar deportacji z Kresów Wschodnich II RP (1940–1941)

[Kresy Wysiedlenia Zbrodnie sowieckie ZSRS](#)

01.02

Władze Związku Sowieckiego, po zajęciu Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, podjęły szereg przedsięwzięć zmierzających do szybkiego ich scalenia z pozostałymi obszarami ZSRS. Miały one doprowadzić do szybkiej likwidacji polskiego systemu prawnego, transformacji gospodarki i struktur społecznych, w tym „unieszkodliwienia” grup uznanych za niebezpieczne. Badania dotąd przeprowadzone pozwoliły ustalić, iż tylko w lutym 1940 r. w 100 transportach deportowano od 141 do 220 tys. osób.

W celu „oczyszczenia” Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi, a następnie Wileńszczyzny i Litwy z „wrogich elementów”, stworzono odpowiednie podstawy prawne. Obywatele polscy byli przymusowo wysiedlani na podstawie uchwał Biura Politycznego KC WKP(b), które były odpowiedzią na propozycje składane przez NKWD. Podczas trzech fal masowych wywózek realizowanych w lutym, kwietniu, czerwcu-lipcu 1940 r. przeważały kryteria narodowo-społeczne, a w czasie czwartej, do której doszło w maju-czerwcu 1941 r. – kryterium polityczno-policyjne.

Dotąd stronie polskiej nie przekazano imiennych wykazów zmarłych oraz materiałów dokumentujących ich miejsca spoczynku. Podejmując próbę wstępnych ustaleń, Biuro Poszukiwań i Identyfikacji podjęło się badań mających na celu powstanie bazy danych nieupamiętnionych i ginących miejsc pochówku obywateli polskich na terenach byłego ZSRS w latach 1936-1959. Głównym celem projektu jest pozyskiwanie, gromadzenie i analiza dokumentacji w celu typowania miejsc do prowadzenia w przyszłości prac poszukiwawczych. Równocześnie ze wskazaniem miejsc pochówku zbierane są także informacje o liczebności osób zmarłych, znanych z imienia i nazwiska, w nich spoczywających. Projekt prowadzony jest we współpracy z wieloma archiwami w kraju i za granicą oraz przy wsparciu Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W pierwszych dniach lutego wspominamy ofiary pierwszej masowej wywózki ludności polskiej, zakwalifikowanej do proskrypcyjnej kategorii osadników i leśników. Zostali oni przymusowo przesiedleni do obwodów: kirowskiego, permskiego, wołogodzkiego, archangielskiego, iwanowskiego, jarosławskiego, nowosybirskiego, swierdłowskiego i omskiego oraz Komi ASRS i Kraju Krasnojarskiego i Kraju Ałtajskiego. Badania dotąd przeprowadzone pozwoliły ustalić, iż w dniach 1-5 lutego 1940 r., w 100 transportach wyruszających z Kresów Wschodnich II RP deportowano od 141 tys. (według danych Wojsk Konwojowych NKWD) do 220 tys. (według archiwów zachodnich) osób.

Przykładem skali ofiar w wyniku deportacji może być jeden pociąg z województwa lwowskiego do obwodu archangielskiego, którym wywieziono 1604 osoby. Nie uwzględniając zmarłych w drodze, których trudno policzyć, już w miejscach przymusowego pobytu, w większych osiedlach, zmarło nie mniej niż 414 osób, których nazwiska i miejsca pochówku udało się ustalić:

- 86 osób spoczywa w miejscowości Wieriużskoje Oзеро, rejon ustjanski,

- 73 osoby zostały pochowane w Pirmogorje, rejon krasnoborski,
- 161 - w miejscowości Mucznaja rejon wierchnietojemski,
- 94 - w Kopytowie, rejon solwyczegodzki.

Należy podkreślić, iż za przedstawioną „buchalterią śmierci” kryją się przede wszystkim małe dzieci, starcy i kobiety uznane przez władze sowieckie za element groźny społecznie (SOE - socjalno opasnyj element). Brak ich grobów nie pomniejsza, lecz potęguje grozę sytuacji.

dr Ewa Kowalska
Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Kresy, Okupacja sowiecka, Wsiedlenia, Zbrodnie sowieckie

Artykuł

Grupa polskich zesłańców podczas pracy przy wyрубie drewna na terenie Krasjonarskiego Kraju. Plansza wystawy "Zesłani na Sybir" zorganizowanej przez Związek Sybiraków oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Fot. IPN